

Orkideer i Abruzzo 2007.

27. maj til 2. juni 2007

Den rent praktiske del af turen, der havde 25 deltagere, var tilrettelagt af Kompas Rejser til vor fulde tilfredshed.

Arrangementet inkluderede fly til og fra Ciampino ved Rom, bus og chauffør (Marcio) i 8 dage samt hotel (Orso Bianco) i Pescasseroli (Abruzzo) med fuld kost og vin. Prisen for alt dette i dobbeltværelse var 6500 kr.

Vejret var køligt med såvel solrige dage som gråvejrsdage. Vi undgik i det store og hele regn om dagen.

Størsteparten af lokaliteterne udgjordes af bakkede overdrev, men også kalkrige bøgeskove samt fugtige enge blev besøgt.

På turen registrerede vi 51 orkide-taxa, heraf 14 Ophrys-taxa, samt en række hybrider.

Denne rapport er udarbejdet i samarbejde med Søren Grøntved Christiansen og Aase Gøthgen.

OBS: Lokaliteterne 2-4 er beliggende i Molise. Lokaliteterne 1 samt 9-15 er beliggende i Parco Nazionale d'Abruzzo, mens lokaliteterne 5-8 er beliggende i Parco Nazionale di Majella.

Juni 2007

Niels Faurholdt

Abruzzo 27. maj - 2. juni 2007.

Liste over fundne orkide-taxa på de i alt 15 lokaliteter.

1. *Ophrys apifera* (2, 3, 4, 6, 7, 8, 11, 12, 13)

Ophrys apifera "bicolor" (4)

Ophrys apifera "flavescens" (4, 12)

2. *Ophrys bertolonii* (2, 4, 6, 8, 11, 12)

3. *Ophrys fuciflora* subsp. *fuciflora* (2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15)

3. *Ophrys fuciflora* subsp. *apulica* (11, 12)

4. *Ophrys fuciflora* cf. "dinarica" (11, 12)

5. *Ophrys fuciflora* subsp. *gracilis* (4, 11)

6. *Ophrys fuciflora* subsp. *lacaitae* (2, 4)

7. *Ophrys fuciflora* subsp. *elatior* (*tetraloniae*) (2, 3, 4, 11)

8. *Ophrys fusca* subsp. *fusca* (2, 4, 15)

9. *Ophrys fusca* cf. "lucana" (2, 4, 6, 8, 11, 12)

10. *Ophrys insectifera* (11, 12)

11. *Ophrys sphegodes* subsp. *sphegodes* (4, 8, 11, 12, 14, 15)

12. *Ophrys sphegodes* subsp. *passionis* (6)

13. *Ophrys sphegodes* subsp. *litigiosa* (11, 14)

14. *Ophrys xflavicans* (*nm. promontorii*) (11, 15)

Ophrys bertolonii x *sphegodes* subsp. *passionis* (*O. xflavicans*) (6)

Ophrys fuciflora subsp. *apulica* x *fuciflora* (11)

Ophrys fuciflora subsp. *fuciflora* x *lacaitae* (2, 4)

15. *Anacamptis collina* (2)

16. *Anacamptis coriophora* subsp. *fragrans* (4)
17. *Anacamptis laxiflora* subsp. *laxiflora* (11)
18. *Anacamptis morio* subsp. *morio* (4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15)
19. *Anacamptis pyramidalis* (2, 3, 4, 6, 7, 8, 11, 12, 14, 15)
20. *Cephalanthera damasonium* (1, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15)
21. *Cephalanthera longifolia* (7, 9, 14)
22. *Coeloglossum viride* (5, 7)
23. *Corallorhiza trifida* (9)
24. *Dactylorhiza incarnata* (1, 9, 11, 14)
25. *Dactylorhiza maculata* subsp. *fuchsii* (inkl. "gervasiana") (5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14)
26. *Dactylorhiza majalis* (9)
27. *Dactylorhiza sambucina* (1, 5, 7, 11, 14)
28. *Epipactis atrorubens* (9)
29. *Epipactis helleborine* (3, 7, 9, 12, 14, 15)
30. *Epipactis microphylla* (12)
31. *Epipactis* cf. *muelleri* (12)
32. *Epipactis palustris* (12)
33. *Gymnadenia conopsea* (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15)
34. *Himantoglossum adriaticum* (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15)
35. *Limodorum abortivum* (10, 15)
36. *Listera ovata* (1, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15)
37. *Neotinea tridentata* subsp. *tridentata* (1, 9, 10, 12, 13, 14, 15)
38. *Neotinea ustulata* (5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15)
39. *Neottia nidus-avis* (5, 7, 9, 11, 12, 14, 15)

40. *Orchis antropophora* (4, 6, 8, 10, 11, 14, 15)
41. *Orchis italica* (2)
42. *Orchis mascula* subsp. *mascula* (1, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 14)
43. *Orchis militaris* subsp. *militaris* (13)
44. *Orchis pauciflora* (1, 14)
45. *Orchis purpurea* (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 14, 15)
46. *Orchis simia* (11)
47. *Platanthera bifolia* subsp. *bifolia* (1, 6, 7, 14)
48. *Platanthera bifolia* subsp. *latiflora* (14)
49. *Serapias bergonii* (2)
50. *Serapias lingua* (4)
51. *Serapias vomeracea* subsp. *vomeracea* (2, 3, 4)

Orchis mascula x *pauciflora* (14)

Orchis mascula x *purpurea* (14)

Neotinea tridentata x *ustulata* (14)

Forkortelser:

K	I knop
BB	Begyndende blomstring
FB	Fuld blomst
BAB	Begyndende afblomstring
AB	Afblomstret
moh.	Meter over havet
s.s.	I snæver forstand

Lokaliteter.

Lokalitet 1.

27. maj

Nær Passo Diabolo nord for Pescasseroli. 1350 moh.

Overdrev.

Cephalanthera damasonium	FB
Dactylorhiza incarnata	BB
Dactylorhiza sambucina	AB
Gymnadenia conopsea	K-BB
Himantoglossum adriaticum	K-FB
Listera ovata	FB
Neotinea tridentata	FB
Neotinea ustulata	FB
Orchis mascula	FB-AB
Orchis pauciflora	nær AB
Orchis purpurea	FB-AB
Platanthera bifolia s.s.	K-FB

Lokalitet 2.

28. maj

Den gamle vej nr. 17 nord for Isernia i Molise. Mellem 166,1 km og 166,3 km. 560 moh.

Overdrev.

Ophrys apifera	Få, nær AB
Ophrys bertolonii	nær AB
Ophrys fuciflora s.s.	nær AB
Ophrys fuciflora subsp. lacaitae	Mange i FB
Ophrys fuciflora (tetraloniae)	Få i K-BB
Ophrys fusca subsp. fusca	nær AB
Ophrys fusca cf. "lucana"	FB
Ophrys fuciflora s.s. x lacaitae	FB
Anacamptis collina	AB
Anacamptis pyramidalis	Im i FB
Gymnadenia conopsea	K-FB
Himantoglossum adriaticum	Mange i FB
Orchis italica	Et individ, AB
Orchis purpurea	AB
Serapias bergonii	FB
Serapias vomeracea s.s.	FB

Lokalitet 3.

28. maj

Den gamle vej nr. 17 nord for Isernia i Molise. Vejomgivelser ved 168,3 km. 510 moh.
Overdrev og grøftekanter.

<i>Ophrys apifera</i>	nær AB
<i>Ophrys fuciflora</i> (tetraloniae)	15-20 individer i K-BB
<i>Anacamptis pyramidalis</i>	FB
<i>Epipactis helleborine</i>	K
<i>Gymnadenia conopsea</i>	K-FB
<i>Himantoglossum adriaticum</i>	FB
<i>Orchis purpurea</i>	AB
<i>Serapias vomeracea</i> s.s.	FB

Lokalitet 4.

28. maj

Den gamle vej nr. 17 nord for Isernia i Molise. Mellem 164,0 og 164,9 km. 700 moh.
Overdrev med meget *Spartium junceum*.

<i>Ophrys apifera</i> (inkl. <i>bicolor</i> og <i>flavescens</i>)	nær AB
<i>Ophrys bertolonii</i>	nær AB
<i>Ophrys fuciflora</i> s.s.	nær AB
<i>Ophrys fuciflora</i> subsp. <i>gracilis</i>	næsten AB
<i>Ophrys fuciflora</i> subsp. <i>lacaitae</i>	mange i FB
<i>Ophrys fuciflora</i> (tetraloniae)	5-10 i K-BB
<i>Ophrys fusca</i> subsp. <i>fusca</i>	næsten AB
<i>Ophrys fusca</i> cf. "lucana"	FB
<i>Ophrys sphegodes</i> cf. <i>sphegodes</i>	AB
<i>Ophrys fuciflora</i> s.s. x <i>lacaitae</i>	FB
<i>Anacamptis coriophora</i> <i>fragrans</i>	nær AB
<i>Anacamptis morio</i> s.s.	AB
<i>Anacamptis pyramidalis</i>	K-FB
<i>Gymnadenia conopsea</i>	K-FB
<i>Himantoglossum adriaticum</i>	FB
<i>Orchis anthropophora</i>	AB
<i>Orchis purpurea</i>	AB
<i>Serapias lingua</i>	FB
<i>Serapias vomeracea</i>	FB

Lokalitet 5.

29. maj

Langs vejen mellem Roccaraso og Palena, nær vejen mod Campo di Giove. 1270 moh.
Overdrev.

Anacamptis morio s.s.	FB
Cephalanthera damasonium	K-BB
Coeloglossum viride	FB
Dactylorhiza maculata fuchsii	K-BB
Dactylorhiza sambucina	nær AB
Epipactis helleborine	
Gymnadenia conopsea	K-BB
Himantoglossum adriaticum	K-BB
Listera ovata	FB
Neotinea ustulata	FB
Neottia nidus-avis	K-BB
Orchis mascula s.s.	FB
Orchis purpurea	FB

Lokalitet 6.

29. maj

Ved vandløb lidt syd for Palena. 870 moh.
Overdrev.

Ophrys apifera	
Ophrys bertolonii	FB-nær AB
Ophrys fuciflora s.s.	FB
Ophrys fusca cf. "lucana"	FB
Ophrys sphegodes subsp. passionis	K-BB
O. bertolonii x sphegodes passionis	FB

Anacamptis morio s.s.	
Anacamptis pyramidalis	FB
Cephalanthera damasonium	FB
Dactylorhiza maculata fuchsii	BB
Gymnadenia conopsea	K-FB
Himantoglossum adriaticum	
Listera ovata	
Orchis anthropophora	
Orchis mascula s.s.	
Orchis purpurea	FB
Platanthera bifolia s.s.	BB

Lokalitet 7.

29. maj

Langs veje syd for Palena og vejen mod Gamberale. 870-1400 moh.
Løvskov og eng.

Ophrys apifera	
Ophrys fuciflora s.s.	FB
Anacamptis morio s.s.	
Anacamptis pyramidalis	
Cephalanthera damasonium	FB
Cephalanthera longifolia	nær AB
Coeloglossum viride	FB
Dactylorhiza maculata fuchsii	BB
Dactylorhiza sambucina	nær AB-AB
Epipactis helleborine	
Gymnadenia conopsea	K-FB
Himantoglossum adriaticum	K-FB
Listera ovata	
Neotinea ustulata	FB
Neottia nidus-avis	FB
Orchis mascula s.s.	FB
Orchis purpurea	FB
Platanthera bifolia s.s.	K-BB

Lokalitet 8.

29. maj

Syd for Gamberale. 1200 moh.
Overdrevsbakker.

Ophrys apifera	FB
Ophrys bertolonii	FB
Ophrys fuciflora s.s.	FB
Ophrys fusca cf. "lucana"	FB
Ophrys sphegodes s.s.	næsten AB
Orchis morio s.s.	nær AB
Anacamptis pyramidalis	
Dactylorhiza maculata fuchsii	BB
Gymnadenia conopsea	
Himantoglossum adriaticum	
Listera ovata	
Orchis antropophora	FB

Lokalitet 11.

31. maj og 2. juni

1-2,5 km fra Barrea (byskilt) mod Alfedena. Syd for vejen. 1130-1150 moh.

Bakkede overdrev.

<i>Ophrys apifera</i>	BAB
<i>Ophrys bertolonii</i>	FB-BAB
<i>Ophrys fuciflora</i> s.s.	FB
<i>Ophrys fuciflora apulica</i>	Spredt, FB
<i>Ophrys fuciflora</i> cf. "dinarica"	Spredt blandt subspp. <i>fuciflora</i> og <i>apulica</i> , FB
<i>Ophrys fuciflora gracilis</i>	5 individer, BB
<i>Ophrys fuciflora (tetraloniae)</i>	1 individ, K
<i>Ophrys fusca</i> cf. "lucana"	FB
<i>Ophrys insectifera</i>	1 individ, FB
<i>Ophrys sphegodes litigiosa</i>	nær AB
<i>Ophrys sphegodes</i> s.s.	nær AB
<i>O. fuciflora apulica</i> x <i>fuciflora</i> s.s.	FB

<i>Anacamptis laxiflora</i> s.s.	FB
<i>Anacamptis morio</i> s.s.	BAB-AB
<i>Anacamptis pyramidalis</i>	
<i>Cephalanthera damasonium</i>	BB
<i>Dactylorhiza incarnata</i>	BB
<i>Dactylorhiza maculata fuchsii</i>	BB
<i>Dactylorhiza sambucina</i>	AB
<i>Gymnadenia conopsea</i>	K-FB
<i>Himantoglossum adriaticum</i>	FB
<i>Listera ovata</i>	
<i>Neotinea ustulata</i>	FB-BAB
<i>Neottia nidus-avis</i>	FB
<i>Orchis antropophora</i>	
<i>Orchis mascula</i> s.s.	
<i>Orchis purpurea</i>	AB
<i>Orchis simia</i>	næsten AB

Lokalitet 12.

31. maj

Syd for Alfedena, nær Lago di Montagna Speccata. 1170 moh.

Overdrev og blandet løvskov (delvist fugtige områder).

<i>Ophrys apifera</i>	
(inkl. <i>flavescens</i>)	FB
<i>Ophrys bertolonii</i>	FB
<i>Ophrys fuciflora</i> s.s.	FB
<i>Ophrys fuciflora</i> cf. <i>apulica</i>	få, FB

Ophrys fuciflora cf. "dinarica"	enkelte, FB
Ophrys fusca cf. "lucana"	FB
Ophrys insectifera	FB-BAB
Ophrys sphegodes s.s.	næsten AB

Anacamptis morio s.s.	
Anacamptis pyramidalis	
Cephalanthera damasonium	BB-FB
Dactylorhiza maculata fuchsii	K-FB
Epipactis helleborine	
Epipactis microphylla	K
Epipactis cf. muelleri	K
Gymnadenia conopsea	
Himantoglossum adriaticum	FB
Listera ovata	
Neotinea tridentata s.s.	FB
Neotinea ustulata	FB
Neottia nidus-avis	FB
Orchis mascula s.s.	
Orchis purpurea	

Lokalitet 13.

31. maj
Vest for Opi (ved skiltet mod Opi). 1100 moh.
Kalkoverdrev.

Ophrys apifera	BB
Ophrys fuciflora s.s.	FB
Anacamptis morio s.s.	
Himantoglossum adriaticum	K-BB
Neotinea tridentata s.s.	
Orchis militaris s.s.	næsten AB

Lokalitet 14.

1. juni
Flere stop 0-12 km nord for Pescasseroli. 1325-1390 moh.
Overdrev, kalkkær og lys fyrreskov samt bøgeskov.

Ophrys fuciflora s.s.	FB
Ophrys sphegodes litigiosa	nær AB
Ophrys sphegodes	næsten AB

Anacamptis morio s.s.

Anacamptis pyramidalis	
Cephalanthera damasonium	FB
Cephalanthera longifolia	
Dactylorhiza incarnata	BB
Dactylorhiza maculata fuchsii	BB
Dactylorhiza sambucina	AB
Epipactis helleborine	
Gymnadenia conopsea	
Himantoglossum adriaticum	
Listera ovata	
Neotinea tridentata s.s.	
Neotinea ustulata	FB, i mængde
Neottia nidus-avis	K-FB
Orchis antropophora	FB
Orchis mascula s.s.	FB-AB
Orchis pauciflora	nær AB
Orchis purpurea	FB-AB
Platanthera bifolia	K-BB
Platanthera bifolia latiflora	BB-nær FB
O. mascula s.s. x pauciflora	nær AB
O. mascula s.s. x purpurea	
Neotinea tridentata s.s. x ustulata	næsten FB

Lokalitet 15.

2. juni

10,6 km fra Viletta Barrea mod Godi-passet. 1375-1440 moh.

Overdrev og bøgeskov på kalk.

Ophrys fuciflora s.s.	FB
Ophrys fusca s.s.	Næsten AB
Ophrys sphegodes s.s.	Næsten AB
Ophrys xflavicans (nm. promontorii)	AB, men fuldt erkendbar

Anacamptis morio s.s.	
Anacamptis pyramidalis	
Cephalanthera damasonium	K-FB (også chlorotiske planter)
Epipactis helleborine	
Gymnadenia conopsea	
Himantoglossum adriaticum	
Limodorum abortivum	K
Listera ovata	
Neotinea tridentata s.s.	FB
Neotinea ustulata	BAB
Neottia nidus-avis	
Orchis antropophora	
Orchis purpurea	

Kortfattede kommentarer til nogle af de fundne *Ophrys*-taxa.

Ophrys fuciflora

Ophrys fuciflora subsp. *fuciflora*

Underarten, der for det meste var i fuld blomst, blev set på 12 lokaliteter. På de fleste i mængde.

Variationsbredden er stor mht. blomsternes størrelse, læbens form, spejlets udformning og graden af pukler på læben. Blosterets farve veksler fra hvidt (hyppigt) til rosa og rosaviolet; blomster med grønne blosterblade sås kun sjældent.

Nord for Isernia (Molise) på lok. 2 og 4, der er beliggende 5-700 moh. var subsp. *fuciflora* nær afblomstring, mens den på de mere højtliggende lokaliteter i Abruzzo stod i fuld blomst. I det besøgte område vokser subsp. *fuciflora* sammen med (følgende) 1-4 nærtstående taxa, alt efter personlig opfattelse.

Ophrys fuciflora subsp. *elatiior (tetraloniae)*

Det er endnu usikkert (for mig) om subsp. *elatiior* og susp. *tetraloniae* (under *O. holoserica*) skal opfattes som et og samme taxon. Da planterne i Abruzzo (og Campania) ikke adskiller sig fra planterne på halvøen Istrien bruges her navnet *tetraloniae*.

Denne meget sentblomstrende underart blev fundet i knop og begyndende blomstring på lokaliteterne i Molise (lok. 2-4) og på lok. 11 mellem Barrea og Alfedena. Planter med hvidt og rosa bloster sås i blanding.

Fra subsp. *fuciflora* adskilles den let ved de meget små blomster, det simple spejl, de små eller helt manglende pukler, den højt ansatte nederste blomst, det meget åbne aks, den sene blomstringstid samt, at plantens blade er visne, når den er i højblomstring.

I Italien har jeg hidtil set *tetraloniae* med sikkerhed i Molise, Abruzzo og Campania.

Ophrys fuciflora subsp. *gracilis*

Gracilis skal måske opfattes som et selvstændigt taxon, men jeg er blevet ganske forvirret de gange, jeg er stødt på disse planter. Forveksling med subsp. *tetraloniae* ses af og til i litteraturen.

Vi så næsten afblomstrede planter (1-2 "pæne" blomster i toppen) af den typiske gracile habitus på lok. 4, der er beliggende 6-700 moh. (på samme lokalitet var *tetraloniae* i knop eller med blot 1(-2) blomster fremme.

På lok. 11, i 1150 m's højde, var planterne i begyndende blomstring (enkelte i fuld blomstring). En del blomster minder i høj grad om blomsterne hos *tetraloniae*. I den oprindelige beskrivelse af subsp. *gracilis* fremføres det, at nederste blomst normalt sidder højt over jorden (ligesom hos *tetraloniae*), men på lok. 11 sad nederste blomst tæt på jorden.

I praksis adskilles subsp. *gracilis* temmelig problemfrit fra subsp. *fuciflora*, som den hyppigt ses sammen med. Forskelle i fænologi og habitus gør normalt adskillelse fra *tetraloniae* nem. På baggrund af definitionen på varietet hos Pedersen og Faurholdt (2007), bør denne rang diskuteres for subsp. *gracilis*.

Ophrys fuciflora* subsp. *apulica* og *O. dinarica

På lok. 11 og 12 sås ret få subsp. *apulica* i sit typiske udseende (dog langt færre end på lokalitet 11 i 2005). Billedet udviskes noget af udtalt hybridisering (inkl. veritable hybridsværme) med subsp. *fuciflora*.

Iblandet dette brogede billede ses temmelig mange planter med blomster af et specielt udseende. Blomsterne hos disse planter udmærker sig ved en meget kompliceret læbetegning, der typisk dækker næsten hele læben samt en opdeling af støvfangshulheden i to rødbrune pletter.

Planter af dette udseende er beskrevet fra Dalmatien (i Kroatien) under navnet *Ophrys dinarica* (siden kombineret til underart under såvel *O. holoserica* som *O. fuciflora*). Dette taxon (?) opfattes som endemisk for De Dinariske Alper nord for Split, men forekommer altså også i det nærliggende centrale Italien.

Efter min mening bør det diskuteres, om disse planter overhovedet bør tildeles taxonomisk rang, eller opfattes som del af variationen i de nævnte hybridsværme?